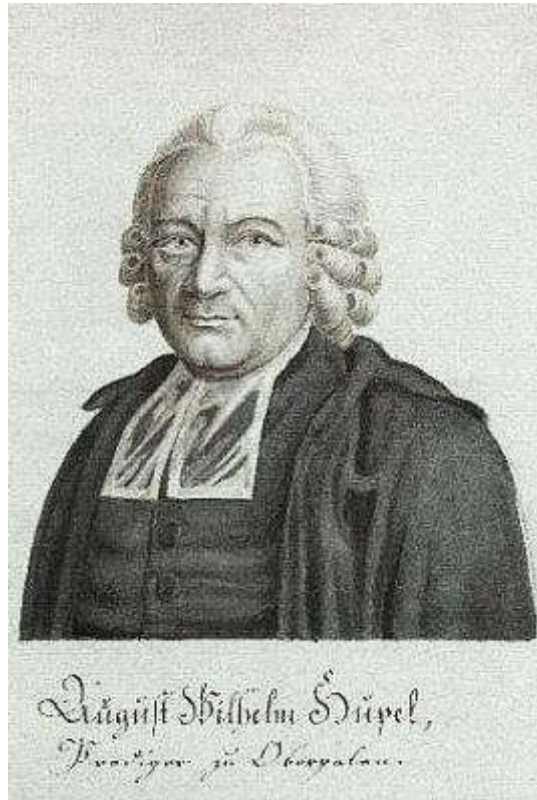

Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel - 275

August Wilhelm Hupel

Elukäik

August Wilhelm Hupel (25. veebruar (vkj 14. veebruar) 1737 Buttstedt, Saksi-Weimari hertsogiriik - 18. jaanuar (vkj 6. jaanuar) 1819 Paide) oli Äksi pastor aastail 1760-1764, Põltsamaa pastor aastatel 1764-1804, kodu-uuriija ja literaat.

Hupel sündis Saksi-Weimari hertsogiriigis diakoni ja pastor Christian Friedrich Hupeli ja Johanna Helena (sündinud Appelius) teise pojana.

Esimese koolihariduse sai ta isakodus. 1748. aastal alustas ta õppetööd Weimari gümnaasiumis ning jätkas seda (aastatel 1754–1757) Jena ülikoolis. Ehkki ta plaanis esialgu õppida arstiks, valis ta lõpuks isa soovitusel ikkagi teoloogia. Et Hupeli isa suri tema ülikooliõpingute ajal, pidi ta need kiiresti lõpetama ning asuma pere ülalpidamiseks soodsat teenistuskohta otsima.

Hupelile pakuti koduõpetaja tööd nii Sileesias kui ka Liivimaal. Kuna parajasti käis Seitsmeaastane sõda, valis ta viimase. Hupel saabus 1757. aasta sügisel Riiga, plaanides Liivimaal töötada vaid paar aastat. Tegelikult kodunes ta aga ruttu, jäädes sinna kogu oma ülejäänud eluks.

Tõenäoliselt juba 1758. aastal sai Hupel endale töökoha Äksis. 13. jaanuaril 1760 pühitseti ta Riias pastoriks ja 14. veebruaril 1760 õnnistati ta Äksis ametisse. Vahetult pärast ametisse pühitsemist abiellus Hupel eelmise Äksi pastori lese Christine Elisabeth Dehniga, kes tõi esimesest abielust kaasa tütre ning teisest abielust kaks poega ja tütre. 11. veebruaril 1761 sündis sellest abielust poeg, kellele pandi isa järgi nimeks August Wilhelm. Hupeli naine suri sünnituse tagajärjel pärast paarikuulist põdemist. Sünnimisest põdur poeg suri aasta hiljem. Hupeli hoole alla jäid naise neli last. Ajutiselt tulid talle appi ema ja vend Saksamaalt.

Lühikese aja jooksul jõudis Hupel pälvida pastorina lähema ümbruskonna koguduste poolehoiu. 1763. a. kutsusid teda pastori kohale nii Põltsamaa kui Võnnu kogudused. 14. märtsil 1764. aastal pühitseti ta pastoriks Põltsamaal, kus parajasti oli majandusboom ja kirikuõpetaja amet oli majanduslikult enam kui rahuldavalt kindlustatud. Hupel oli vahepeal uuesti abiellunud endast 14 aastat vanema naise Barbara Christine von Spandekauga. 15. jaanuaril 1765 sündis sellest abielust poeg Hans Christian, kes suri juba imikueas.

Pastorina paistis Hupel silma äärmiselt tegusa inimesena, kes hoolitses innukalt nii eestlaste kui ka sakslaste hingeelu eest. Oma vaadetelt oli Hupel ratsionalistlik ning rahvavalgustust pooldav, mistõttu aitas ta igati kaasa koolihariduse ning majanduselu edendamisele. Tema organiseeritud oli ka *Põltsamaa lugemisring*, mis ühendas kohalikke haritlasi üle 30 aasta (1760. aastate lõpust kuni 1799. aastani).

Hupel oli ka viljakas literaat, kes pärandas järeltulevatele põlvedele hinnalisi kirjeldusi Eesti- ja Liivimaa majanduslikest, geograafilistest, looduslikest ja mitmetest teistest oludest 4-köitelises teoses „*Topographische Nachrichten von Lief- und Ehtland*“ (1772–1785) ja jätkväljaannetes „*Nordische Miscellaneen*“ ning „*Neue Nordische Miscellaneen*. Kõigil neil väljaannetel oli rohkelt kaastöölisi kõikjal üle Liivi- ja Eestimaa kubermangude. Tema põhjalikku tööd väärtustasid nii kaasaegsed kui ka järeltulevad põlved, eriti olulised on need aga toonaste olude tundmaõppimiseks ajaloolastele.

Koos kohaliku arsti Peter Ernst Wildega andis ta Põltsamaal välja esimest eestikeelset ajakirja Lühike õppetud (ta tõlkis Wilde saksakeelsed tekstid eesti keelde). Lisaks andis Hupel välja veel kaheköitelise põllumajandusõpetuse ning tegutses ka eesti keele uurija ja uuendajana. Hupel oli ka mitmete teiste väljaannete kaastöölise nii Baltikumis kui ka Saksamaal.

Tema töödes hakkavad ennekõike silma valgustusmeelsus ning küllaltki soosiv suhtumine talupoegadesse, eestlastesse ja lätlastesse. Siiski ei saa teda pidada estofiiliks, sest ta pidas senist valitsus- ja ühiskonnakorraldust igati sobivaks ning nõudis vaid majanduslike ja talupoegade eluolu parandavaid muudatusi, mitte aga elukorralduse radikaalset muutmist. Hupeli ettevaatlik suhtumine ilmnes ka Prantsuse revolutsiooni ajal, millele ta oli algusest peale täielikult vastu.

1805. aastal asus Hupel elama Paidesse, kus ta jätkas kuni 1818. aastani aktiivset kaastööd teadusajakirjadele, samuti tegi ta koostööd silmapaistva eesti keele arendaja Johann Heinrich Rosenplänteriga.

Hupeli tegevust hindas Tartu Ülikool 1803. aastal dr. phil. ning 1818. aastal dr. theol. kraadi andmisega.

19. septembril 1816 koostas Hupel Paides testamendi, milles märgib, et ei ole midagi pärinud ega kaasavaraks saanud. Et tema mõlemad pojad olid surnud imikuna, pidas ta oma pärijateks

esimese naise nelja last. Nemadki olid surnud, kuid elasid veel kolm lapselast. Pärandist läksid osad Paide kirikule ja tütarlastekoolile.

August Wilhelm Hupel suri Paides 18. (vkj 6.) jaanuaril 1819 peaaegu 82-aastasena. Ta maeti Reopalu kalmistule. Tema hauakoht on teadmata, kuid kalmistule on püstitatud mälestuskivi.

Mälestuskivi Reopalu kalmistul

Kirjandus

Indrek Jürjo. Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819. Tallinn : Riigiarhiiv, 2004. 556 lk., 8 l. ill.

Indrek Jürjo. Haridusreformid ja -diskussioonid Tallinnas 18. sajandi viimasel kolmandikul // Ideed ja ühiskond : Balti provintside mõtte- ja kultuuriloost 18.-19. sajandil / Indrek Jürjo. Tartu : Eesti Ajalooarhiiv, 2011. Lk. 25-59.

Indrek Jürjo. Baltisaksa kirjanduse peegeldused Bacmeisteri ajakirjas Russische Bibliothek // Ideed ja ühiskond : Balti provintside mõtte- ja kultuuriloost 18.-19. sajandil / Indrek Jürjo. Tartu : Eesti Ajalooarhiiv, 2011. Lk. 70-81.

August Wilhelm Hupel // Põltsamaa ajalooline pärand. Põltsamaa : Põltsamaa muuseum, [2004]. [14] lk. : ill. Lk. 6.

Ülevaade baltisaksa haritlaste ettekujutusest kunstist ja esteetilistes arusaamades toimunud nihetest // Tekste kunstist ja arhitektuurist. 1. Kunstikirjutus Eestis 1777-1863 / Juta Keevallik, Rein Loodus, Lehti Viiroja. Tallinn : Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2000. 272 lk.

- August Wilhelm Hupel (25.II 1737 – 18.I 1819 // Kalender 1987. Tallinn : Eesti Raamat, 1986. 288 lk. Lk. 107-110.

- **Raivo Feldmann.** August Wilhelm Hupel (1737-1819) oli Põltsamaa piirkonna, Eesti ja Liivimaa valgustaja // Vali Uudised (2007) 26. jaanuar, lk. 6.
- **Kristjan Luhamets.** 270 aastat pastor Hupeli sünnist // Eesti Kirik (2007) 28. veebr., lk. 2
- **Mart Laar.** Hupeli tähendusest // Vali Uudised (2007) 21. veebruar, lk. 2.
- **Lätte, Ülle.** Hupeli pildi originaal jõudis Põltsamaale // Vali Uudised (2006) 30. august, lk.1. (Leiti Riias valmistatud ainus teadaolev pilt valgustusaja suurkujust Põltsamaa pastor August Wilhelm Hupelist (1737-1819). Korrastatud graafiline leht antakse üle Põltsamaa kogudusele).
- **Riina Mägi.** Põltsamaa kirik saab Hupelit kujutava gravüüri // Vooremaa (2006) 7. sept., lk. 5.
- **Tiiu Pihlakas.** August Wilhelm Hupeli osast Eesti kultuuriloos // Vooremaa (1997) 20. veebr., lk. 4.
- **Helgi Vihma.** Tartu Ülikooli audoktor A. W. Hupel – esimene entsüklopedist Eestimaal // Teadusorganisatsioonide arengust Eestis. Tallinn : Valgus, 1983. (Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist ; 4. kogumik). 128 lk. Lk. 5-13.
- **Oskar Kuningas.** A. W. Hupel : väljapaistva kirjamehe 150. surma-aastapäeva puhul // Punalipp (1969) 27. märts, Meie kodu.
- **Helgi Vihma.** Humanist A. W. Hupel (1737-1819) // Keel ja Kirjandus (1969) nr. 4, lk. 220-227.
- **Helgi Vihma.** Loodus A. W. Hupeli teaduslikus pärandis // Loodus (1969) nr. 12, lk. 762-764.
- **Leo Tiik.** Hupel, Wilde ja Põltsamaa // Eesti Loodus (1985) nr. 7, lk. 459-462.

Pastor Hupel

1763. aastal Põltsamaale pastori ametisse asunud Weimarist pärit ning Jena Ülikoolis õppinud August Wilhelm Hupel oli valgustussajandile iseloomuliku humaanse mõtteviisiga toimekas mees. Ta pidas seda ametit neli aastakümnet – 1805. aastani.

Hupeli kirjatööde suurt mahtu arvestades võiks oletada, et ta käsitas oma ametikohustusi vaid kui tülikat takistust mitmekülgetele teaduslikele huvialadele. Ent Hupel ei jätnud kunagi hinge karjase kohustusi hooletusse. Hupeli nekroloogis kiidetakse teda kui pastorit, kes tegi rohkem, kui temalt eeldasid otsesed ametikohustused.

Herbert Kuurme. Koguduse tegevusest 18. sajandil. Koguduse tegevusest 1766. aasta visitatsiooni andmetel // Pildikesi Põltsamaa ajaloost : [koguduse ja kiriku lugu] / Herbert Kuurme. Põltsamaa, 2011. 309 lk. Lk. 18-22.

Herbert Kuurme. Koguduse tegevusest 18. sajandil. Koguduse tegevusest 1766. aasta visitatsiooni andmetel // Põltsamaa ajaloost : mälestused ja tagasivaated. 1 / Herbert Kuurme. Põltsamaa, 2001. 258 lk. Lk. 18-26.

Indrek Jürjo. Põltsamaa pastor August Wilhelm Hupel kui Liivimaa valgustuse ideaaltüüp // Põltsamaa lossi sees ja ümber. Põltsamaa : [Põltsamaa Muuseum], 2007. (Põltsamaa Muuseumi toimetised ; 2007). Lk. 159-186 : fotod.

Herbert Kuurme. Põltsamaa õpetaja August Wilhelm Hupel // Raamatulooline Eesti. Kodumaa tundmise allikad : [artiklikogumik] / koost. Jaan Eilart. Tartu . Eesti Raamatu Aasta Peakomitee, 2000. Lk. 7-8.

- **Herbert Kuurme.** Kolm kuulsust Põltsamaalt // Vooremaa (1990) 21. juuni, lk. 5
- **Indrek Jürjo.** Valgustuslik pastor ja Liivimaa kirik : A. W. Hupeli filosoofilisi ja teoloogilisi vaateid // Akadeemia (1990) nr. 6, lk. 1272-1287.

Põltsamaa lugemisselts

Hupel rajas ühe vanima ja parema lugemisseltsi 1770. aastate algul Põltsamaal. Lugemisseltsi vajalikkus oli Hupeli arvates tingitud iga inimese kohusest pidevalt oma vaimu arendada. Hupel oli veendunud, et kasulikku ja püsivat lugemisseltsi peab juhtima tegus mees. Artiklis jätab Hupel targu mainimata, et Põltsamaal on selline mees tema ise.

Hupeli kursisolekule kaasaja uusima valgustus- ja teaduskirjandusega aitas oluliselt kaasa tema sõprus ja tihe koostöö kuulsa Riia kirjastaja ja raamatukaupmehe Johann Friedrich Hartknochiga (1740-1789). Hiljem püüdsid Hartknochi konkurendid Tartus lüüa odavamate hindadega.

- **Indrek Jürjo.** Põltsamaa lugemisselts // Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819 / Indrek Jürjo. Tallinn : Riigiarhiiv, 2004. 556 lk., 8 l. ill. Lk. 115-141.
- **Indrek Jürjo.** Valgustuslikest lugemisseltsidest ja Hupeli lugemisseltsist Põltsamaal // Keel ja kirjandus (1986) nr. 5, lk. 288, 289-293.
- **Siiri Õunap.** Põltsamaa raamatukogudest läbi mitme sajandi : August Wilhelm Hupeli lugemis-selts (1772-1800) // Vali Uudised (2003) 22. oktoober.

Liivi- ja Eestimaa topograaf ning kodu-uuriija

Hupel pidas kirjavahetust korrespondentidega üle Eesti- ja Liivimaa, kogudes andmeid Eesti maa ja rahva kohta. Ta andis kogutud materjali välja pealkirjade all “Topographische Nachrichten von Lief- und Ehistland” („Topograafilisi teateid Liivi- ja Eestimaalt“), “Nordische Miscellaneen” ja “Neue Nordische Miscellaneen”. Hupeli topograafiast on saanud varamu väga erinevate huvidega ajaloolastele ja kultuuriloolastele, see on 18. sajandi Liivi- ja Eestimaa entsüklopeedia.

Hupeli töödes ilmus ka esimene joonistus rahvarõivais eestlastest – J. H. v. Lilienfeldi poja Carl Magnuse “Eestlased Põltsamaalt”. [Põltsamaa muuseum]

[“Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland” \(„Topograafilisi teateid Liivi- ja Eestimaalt“\)](#)

Esimene köide sisaldab Liivi- ja Eestima kohta üldisi geograafilisi andmeid ning annab ülevaate nii maakondade piiridest kui ka jaotustest kihelkondadesse. Lisaks käsitleb ta mitmeid teemasid, nagu loodus ja ilmastik, tähtsamad elanikkonnagrupid, seisuslikud ja riiklikud institutsioonid, kirikud ja kohtud. Omaette peatükk on pühendatud kohalikele seadustele.

Teine köide käsitleb peamiselt Liivi- ja Eestima rahvastikku, eriti aga põliselanikke eestlasi ja lätlasi, kelle kohta esitatakse mõningaid võrdlusjooni ning kirjeldatakse nende eluviise, kombeid ja keelt. Suur osa teisest köitest on pühendatud majandusküsimustele. Peatükis mõisate kohta mainib ta talupoegade väljakurnamist paljudes eramõisates ning manitseb mõisnikke nende endi majanduslikes huvides talupoegi paremini kohtlema. Suure asjatundmisega kirjeldab ta koduloomi ning aia- ja põllutaimi, põllumajanduslikke toiminguid. Samuti kirjeldab ta kokkuvõtlikult kaubandust Balti provintssides ja toob andmeid kohalikus käibes olevate rahaühikute, mõõtude ja kaalude kohta.

Kolmandas köites on ära toodud Liivi- ja Eestima mõisate katastrid ning eelmiste köidete täiendused ja parandused. Esitatud on andmed mõisate suuruse ja omanike, samuti nende ajaloo kohta. Topograafia kolmele esimesele köitele on juurde lisatud kaastöölislalt tellitud illustratsioonid. Kultuuriloolistele peatükkidele lisas Hupel illustratiivsete näidetena paar eesti ja läti rahvalaulu koos nootidega.

Täiendusköide “Die Gegenwärtige Verfassung der Rigischen und der Revalschen Statthalterschaft” (Riia ja Tallinna asehäalduskorra praegune valitsemiskord) oli otseselt seotud uue asehäalduskorra kehtestamisega Liivi- ja Eestimaal 1783. aastal. Uue köite põhisisu on jälle peamiselt linnade ja kihelkondade topograafilised kirjeldused, et pakkuda lugejatele võimalikult palju uut topograafilist teavet.

Oma pindalalt oli Põltsamaa kihelkond üks suuremaid tervel Liivimaal (745 km² ehk 147 adramaad). Põltsamaa kihelkonda kuuluvad 9 mõisa: Vana-Põltsamaa, Uue-Põltsamaa, Kaavere, Adavere, Pajusi, Lustivere, Rutikvere, Kalliküla, Tapiku. [Topographische Nachrichten]

Helgi Vihma. Eesti- ja Liivimaa teaduslik uurimine algas Põltsamaal // Raamatulooline Eesti. Kodumaa tundmise allikad : [artiklikogumik] / koost. Jaan Eilart. Tartu : Eesti Raamatu Aasta Peakomitee, 2000. Lk. 57-62.

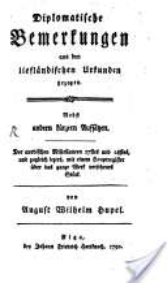

Väino Järv. Kodu-uurimise algmete kujunemine. Baltisaksa kodu-uurimine // Inimene ja kodu : kodu-uurimise ajaloo Eestis / Väino Järv. Tallinn : Eesti Raamat, 1977. 288 lk. Lk. 21-31.

- **Eedo Jõesaar.** Raamatulooline Põltsamaa // Viljandi Muuseumi aastaraamat 2005. Viljandi, 2006. 256 lk., 3 l. ill.
<http://www.muuseum.viljandimaa.ee/aastaraamat/2005/j6esaar.pdf>
- **Harald Rebane.** 220 aastat kodu-uurimusliku tähtteose ilmumisest [Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland] // Vooremaa (1994) 30. juuli, lk. 6.
- **Väino Järv.** Kodu-uurimise algusest Eestis : A. W. Hupeli tegevus Põltsamaal // Jõgeva rajoonis : Eesti NSV 25. aastapäevale pühendatud kodu-uurijate seminar-kokkutulek 23.-27. juunini 1965.a. ettekannete lühikokkuvõtted. Tallinn, 1965. 132 lk. Lk. 111-119.

Hupeli ajakirjad

Juba aastaid enne oma ajakirja asutamist hakkas Hupel tegema kaastööd nii Baltikumis kui ka Saksamaal ja Peterburis ilmuvatele ajakirjadele, omandades kasulikke kogemusi. 1781. aastal asutas ta üldteadusliku ajakirja “Nordische Miscellaneen” („Põhjamaade segakogumik“), mis selle jätkväljaandega “Neue Nordische Miscellaneen” („Uus Põhjamaade segakogumik“) jäi ilmuma 18 aasta jooksul.

Ajakirja eemärgi sõnastab Hupel esimese köite eessõnas: „Siin leiavad koha pikemad ja lühemad uurimused, artiklid (mõnikord isegi mõni varemtrükitud artikkel, kui see on haruldaseks muutunud või ei ole Saksamaal kergesti kättesaadav), teated, sealhulgas anekdoodid ja legendid (mida ma olen usaldusväärsetelt meestelt teada saanud, kuid mille tõesuse eest ma ei või alati vastutada), mis puudutavad Venemaa, Liivi-, Eesti- ja Kuramaa ajalugu, geograafiat, haldust, õigusi, kombeid, tavasid, majapidamist, tooteid, kaubandust jms.“

Ajakirjale sai saatuslikuks Paul I aegne tsensuur. Loomult niigi ettevaatlikul Põltsamaa pastoril kadus igasugune tahtmine ülirange tsensuuri tingimustes väljaandmist jätkata.

- **Indrek Jürjo.** Hupeli ajakirjad „Nordische Miscellaneen“ ja „Neue Nordische Miscellaneen“ ning Balti ajakirjandus 18. sajandil // Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819 / Indrek Jürjo. Tallinn : Riigiarhiiv, 2004. 556 lk., 8 l. ill. Lk. 211-287.
- **Juhan Vilbaste.** Hupelist ja Eesti ala selgrootute uurimise algusest // Teadusorganisatsioonide arengust Eestis. Tallinn : Valgus, 1983. (Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist ; 4. kogumik). 128 lk. Lk. 16-21.

Eesti ajakirjanduse algus

Eriline tähendus on Wilde väljaantud eesti- ja läti keelsetel trükistel. Wilde eestikeelne populaarmeditsiiniline ajakiri „Lühike õppetuse“, mille Hupel tõlkis 1766.a. saksakeelsest käsikirjast eesti keelde, loetakse eestikeelse ajakirjanduse alguseks.

Väikeses töölisasulas oli Peter Ernst Wildel (1732–1785), kohalikul arstil, tsensuurivaba

trükikoda (haruldus tollastes oludes!). Wilde ja Hupeli ühistööna hakkas Põltsamaal ilmuma meie esimene ajakirjandusväljaanne, arstiteaduslik “Lühhike õppetus” (1766–1767), mille tekst on Hupeli tõlge Wilde käsikirjast “Eine ärzliche Anweisung für den Landmann”. Selle saksakeelse käsikirja tõlkis Riia superintendant J. Lange läti keelde ja nõnda sai väike Põltsamaa ka läti ajakirjanduse hälliks. 1771. a ilmus Hupeli tõlkes veel Wilde “Arsti raamat” (aluseks Wilde “Arzneybuch”), esimene eestikeelne meditsiiniline käsiraamat. Mainitud kahe väljaandega rajasid Hupel ja Wilde eesti meditsiinikirjanduse.

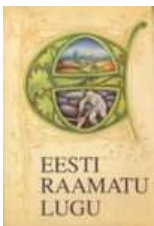
Lühhike õppetus. [Faksiimiletrükk]. Tallinn : Valgus, 1976. 165 lk.

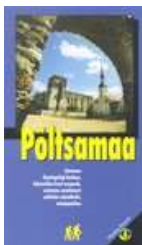
Juhan Peegel. „Lühhike õppetus...” // Eesti ajakirjanduse algus (1766-1857) / Juhan Peegel. Tallinn : Valgus 1966. 131 lk. Lk. 12-25.

Juhan Peegel. Veel A. W. Hupeli osast esimeses eestikeelses ajakirjas // Läbi kahe sajandi. Tallinn : Eesti Raamat, 1971. 263 lk. Lk. 7-10.

Juhan Liivaku. Ajakirjanduse algus // Eesti raamatu lugu / Juhan Liivaku. Tallinn : Monokkel, 1995. 310 lk. Lk. 57-58.

Vilja Roots, Rutt Tänav. August Wilhelm Hupel, Peter Ernst Wilde ja „Lühhike õppetus...” // Põltsamaa / Vilja Roots, Rutt Tänav. Tallinn : Maalehe raamat, 2002. 96 lk. Lk. 37-38.

- **Juhan Peegel.** Mees Kuningamäelt // Punalipp (1987) 13. jaanuar.

Keelemees. Eesti rahvalaulude vahendaja

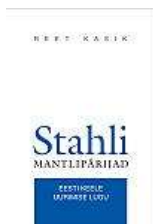
Sisserännanud pastoritele oli eesti või läti keele äraõppimine esimeseks väljakutseks nende vaimulikukarjääris. Valgustajatena panid nad suurt rõhku hariduse ja kasvatuse edendamisele, milles nähti peamist vahendit inimsoo progressi kiirendamisel. Sellest veendumusest innustatuna pidasid baltisaksa pastorid end kohustatuks arendama sihiteadlikult eesti ja läti keelt ning vähest rahvakeelset kirjavara.

Hupelil puudus eelis, mis oli baltisakslastel, kes juba lapsepõlvest peale oskasid eesti või läti keelt. Tema puutus eesti keelega esimest korda kokku noore teoloogina. Ilmselt tegeles ta keele omandamisega innukalt, sest 1766. aastal oli ta võimeline saksakeelsest käsikirjast eesti keelde tõlkima Wilde populaarmeditsiinilise ajakirja „Lühhike õppetud“. 1771. aastal tõlkis Hupel eesti keelde veel teise Wilde populaarmeditsiinilise käsikirja „Arsti ramat nende juhatamiseks, kes tahtvad tõbbed ärra-arwada ning parandada“.

Ta reageeris kohe ka Peterburi akadeemilise gümnaasiumi inspektori Hartwig Ludwig Bacmeisteri keelenäidiste kogumise üleskutsele. Keelenäidiste kogumise idee, mille abil taheti uurida eri rahvaste keeli ja kultuure, pärineb Leibnizilt.

Eesti kirjakeele ajalukku läheb Hupel oma grammatikat ja sõnastikuosa sisaldava käsiraamatuga. Hupel tegeles eesti keele mõlema peamurde uurimisega. 1780.a. avaldas Hupel õpiku „Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte den revalschen und den dörptschen“ („Eesti mõlema peamurde tallinna ja tartu keeleõpetus“), milles olid esindatud mõlemad, põhjaeesti ja lõunaeesti grammatika. Hupel kogus ise rahvakeele sõnu ja tal oli korrespondente, kes materjali saatsid.

Balti saksa keele kohta avaldas ta „Idiotikon der deutschen Sprache in Lief- und Ehstland“. Ta on avaldanud ka mõisapõllunduse käsiraamatu „Oeconomisches Handbuch“ I-II (1796), mille II osa autor on O. F. von Pistohlkors.

Reet Kasik. Hupeli grammatika // Stahli mantlipärijad : eesti keele uurimise lugu / Reet Kasik. Tartu : Tartu Ülikooli kirjastus, 2011. 303 lk. Lk. 39-41.

Eduard Laugaste. August Wilhelm Hupel (1737-1819) // Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu : valitud tekste ja pilte / Eduard Laugaste. Tallinn : Eesti Riiklik Kirjastus, 1963. 444 lk. Lk. 84-97.

Eduard Laugaste. [Eestlaste lauludest] // Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu : valitud tekste ja pilte / Eduard Laugaste. Tallinn : Eesti Riiklik Kirjastus, 1963. 444 lk. Lk. 309-316.